

ELEMENTE ARHAICE ÎN PRACTICILE DE ÎNFRĂȚIRE DIN ȚARA LĂPUȘULUI

PAMFIL BILȚU

În contextul obiceiurilor tradiționale din Țara Lăpușului fârtăția s-a conservat în forme complexe, care rezidă în mulțimea actelor ritual-ceremoniale care compun manifestarea, în elementele etnografice care sunt însemne ale unei mari vechimi. De altfel, arhaicitatea culturii populare din această zonă extrem de conservatoare este impresionantă și suscită pentru cercetător un interes aparte.

În accepția cetățenilor din spațiul zonei, obiceiul poartă mai multe denumiri: "prindere de fârtați", "frați de cruce" sau "cuprindere de fârtați".

Ocaziile în care se performează sunt și ele mai multe: ospețe, botezuri, nunți, la marile sărbători de peste an: Paște, Rusalii, Crăciun sau la Târgul Sânzienelor, care odinioară era un târg-nedeie ce avea loc în orașul Târgu-Lăpuș. Având în vedere credințele cetățenilor zonei în rosturile ce le-a îndeplinit odinioară, obiceiul se mai organizează și azi și a fost frecvent organizat în trecut: ospățul de prindere de fârtați, care asigură obiceiului un cadru optim de desfășurare în întreaga lui complexitate. Obiceiul s-a practicat în întreg spațiul zonei etnografice Lăpuș, dar se pare că a dispărut treptat din satele Suciul de Jos, Groșii Țibleșului și Rogoz.

În toate secvențele lui ceremoniale care sunt: chemarea, ospățul de prindere, întorsul colacilor, cât și în elementele etnografice care intră în componența lui, descoperim însemne ale unei considerabile vechimi și ale dăinuirii în vreme a civilizației pe aceste meleaguri.

În prima secvență ceremonială, actanții care o împlinesc sunt chemătorii întocmai ca în ceremonialul nunții. Aceștia la intrarea în casă a gazdei după ce se descoperă se întorc cu fața către răsărit, rostind o orăție în proză sau în versuri, care prezintă izbitoare similitudini cu orăția de chemare la nuntă.

Trebuie să subliniem că rostirea orăției cu fața către răsărit ne argumentează caracterul ritualic al actului, act care cu siguranță asimilează un cult solar, prezent în toate culturile lumii. Acest astru al zilei este considerat izvor al vieții și al morții. Cercetătorii culturii noastre populare au reconstituit urme ale cultului soarelui în folclorul daco-românilor, el având rădăcini adânci în istoria daco-română, dovadă și faptul că soarele este protagonistul unor narațiuni de cosmogonie de uluitoare vechime, precum balada "Soarele și luna", Legenda Florii-soarelui, Legenda ciocârliei, etc.¹

Unele dintre localitățile cu un conservatorism mai aparte, precum Lăpușul Românesc și Cupșeni au păstrat în contextul practicilor de înfrățire un ceremonial de o vechime aparte și care nu a fost atestat în alte zone ale țării în care circulă acest obicei. Este vorba de jurământul fărtaților la lună, ceremonial care urmează prescripții mitico-magice

indubitabile. Actul se consumă în seara premergătoare ospățului de prindere, când cei doi fătați se întâlnesc într-un loc stabilit anume și unde după ce dau mâna își închină reciproc cu câte un pahar de țuică, apoi întorcându-se cu fața către lună rostesc formula jurământului: "Dau-ar Dumnezeu atâta rău să ai și vorbe rele să avem câte ni le vre luna".

Din cele relatate nouă de un performer din Lăpușul Românesc actul avea o importanță aparte, încât în sat a devenit proverbial: "Și să duc sara la lună/Și-apoi joară nu-i minciună." Trebuie să subliniem că luna ca și soarele deține un rol esențial în mitologia română. Acest rol ne este relevat pe lângă credințe și superstiții și de tradițiile magico-mitice, care s-au format încă înaintea erei noastre și care au supraviețuit până în epoca modernă.²

Mai trebuie amintit că simbolismul lunar a legat moartea, femeia, fecunditatea, viața prenatală și cea de dincolo, ciclurile umane și ciclurile cosmice, într-un tot unitar. Cu siguranță ne apare cu limpezime din acest ceremonial că luna este simbolul cunoașterii reciproce indirecte, a cunoașterii conceptuale și discursiv-ceremoniale.³

Jurământul în cadrul înfrățirii s-a conservat și în alte zone ale țării în care a luat însă alte forme și ele vechi, cum ar fi jurământul pe pâine și sare care a fost atestat și în ținutul Târnavelor și el însoțit de formule orale ca și jurământul la lună. "Eu ți-oi fi frate /Până la moarte/M-oi lăsa de pâine și sare mai bine/Decât să mă las de tine".⁴

Momentul ceremonial cel mai important datorită încărcăturii sale ritualice este "datul colacilor". Consemnăm în zona Lăpuș datul colacilor între asociați la poartă, unde înainte de a fi oferiți înfrățirii dau mâna prin colac, practică întâlnită și în zona Chioar.

Actul este și el însoțit de rostirea de formule orale "Dă-m' Doamne ce-i vreu io lui" după care cei doi se sărută și rostesc "De-oi muri io să-m' vii la-nmormântare/De-i muri tu să vin io. Să fim chemați unu la altu' ca frați" (Cupșeni)

Dacă analizăm sub aspectul semnificației acest ceremonial trebuie să subliniem că oferirea colacilor la poartă ne pune în lumină faptul că poartă îndeplinește rosturi ritualico-magice în civilizația românească. Poarta arată Mircea Eliade îndeplinește în viața poporului român rolul unei făpturi magice, care veghează la toate actele capitale din viața omului. Prima trecere pe sub poartă înseamnă aproape o intrare în viață, în viață reală de afară. Poarta veghează la căsătorie și sub poartă mortul este dus solemn spre lăcașul de veci poarta este prin urmare simbolul unei treceri, transformări, etape parcurse. Ea separă și leagă două stări, două lumi. Porțile cetăților antice, ale catedralelor, ale curților oamenilor, prin ornamentica lor prezentau concentrări de energie sacră capabilă să oprească răul, să alunge duhurile malefice, să purifice pe oricine care pătrundea în incinta teritoriului sacru străjuit de ea.⁵

Datul mâinii prin colac ne slujește drept argument că acest element etnografic este un simbol cu multiple rosturi și semnificații. El stabilește legăturile atât dintre cei vii cât și între cei morți.⁶

Ceremonialul datului colacilor în cadrul practicilor de înfrățire din Lăpuș îmbracă forme aparte în unele sate conservatoare, Ungureni și Lupșeni. După ce își dau colacii cei doi fărtați își dau mâna în cruciș, se sărută și schimbă sticlele între ei. Sub aspectul semnificației relatărilor performerilor ne introduc în cosmosul folcloric "Aceie îi crucea fărtaților îi ca cele patru stele di pă ceri care îs crucea fărtaților." Trebuie să subliniem că limbajul mâinii e folosit în toate civilizațiile lumii. Mâna este simbol al ajutorării, dar are și funcția de simbol solar.⁷ Funcția mâinii în acest act ritualic este una de simbol mitico-magic cosmogonic.⁸

Tot în cadrul ceremonialului datului colacilor semnalăm la Cupșeni datul colacilor peste masă, act și el cu profunde semnificații ritualico-magice. Masa este un spațiu spiritual și totodată locul revigorării organismului în sens biologic și spiritual. În jurul mesei s-a brodat o întreagă mitologie. Este suficient să amintim mitul lui crescut din masă pe care îl întâlnim în colindele de pe Valea Mureșului. Mitul este derivat din străvechiul cult al mărului arhirăspândit în folclorul nostru, mai ales în colinde, unde este generalizat în formule de refren. Măruț mărgăritar, "Florile dalbe, flori de măr", "Larălui și-a mărului" etc.

Obiectele ceremoniale în cadrul obiceiului poartă și ele pecetea unei considerabile vechimi. Înstruțarea sticlei cu beutură subscie unei rânduieli vechi. La Cufoaia, Peteritea, Dobric, gârliciul sticlei se leagă cu o cipcă roșie care prinde un struț format din busuioc, bărbânoc, băniță, plante cu putere magică generalizate în întregul folclor românesc. La Dobric oiaga se înstruțează cu bărbânoc, busuioc și cipci, să să cunoască că îi oiaga fărtaților. La Lăpuș sticla se ornează în trei culori de către fărtațul gazdă din ornament nelipsind spicele de grâu, busuiocul și bărbânocul, fapt ce ne evidențiază funcția apotropaică a obiectului.

Împodobirea colacului după o rânduială îndătinată care urmează vechi prescripții ritualice ne marchează și el vechimea obiceiului. La Lăpușul Românesc struțul cu care se împodobește colacul ceremonial trebuie să aibă în componență toate ce urmează a fi semănat în noul ciclu vegetațional: grâu, porumb, floarea-soarelui, cânepă, ovăz etc. care era legat numai cu ață roșie ca să nu se dioache și sfădească veci fărtații. Cu siguranță că prezenta plantelor de semănat în ornamentul colacului avea drept finalitate stimularea manei, a rodului bogat care să asigure bogăția și prosperitatea gospodarului. La Cupșeni colacul fărtaților este ornat în partea de sus cu o cunună vegetală în componența căreia intră buruieni considerate a avea puteri magice: iederă, verdeață, băniță, brăbânoc, care sunt plante perene, simboluri ale regenerării.

Ca manifestare spirituală complexă, fărtația din Țara Lăpușului ne ilustrează arhaicitatea obiceiurilor și mai mult, conservatorismul

aparte al zonei, care imprimă manifestărilor tradiționale statutul de variante regionale.

NOTE

¹Ivan Evseev, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, Timișoara, Ed. Amarcord, 1994, p.170-171.

²Romulus Vulcănescu, Mitologie Română, București, Ed. Academiei, 1985, p.391.

³Ivan Evseev, Op. cit., p.95.

⁴Sereș Andraș, Fărtăția, surăția. În revista de etnografie și folclor, Tom 24, nr. 2, 1979, p.221.

⁵Ivan Evseev, Op. cit., p. 146-147.

⁶Op.cit., p. 44.

⁷Op. cit., p. 104-105.

⁸Romulus Vulcănescu, Op. cit., p. 104-105.